

УДК 32.019.5:327.7/8(497.1)“1953/1954“(093.2)
327.323.32(497.1)“1948“

Mr Vladimir Lj. CVETKOVIĆ
Institut za noviju istoriju Srbije

OBUSTAVLJANJE ANTIJUGOSLOVENSKE PROPAGANDE U SUSEDNIM „INFORMBIROOVSKIM“ ZEMLJAMA 1953–1954. GODINE*

APSTRAKT: Rad predstavlja pokušaj da se na osnovu dostupnih jugoslovenskih arhivskih izvora i objavljenih izvora stranog porekla rekonstruiše proces postepenog smanjivanja obima i promene sadržaja i karaktera antijugoslovenske propagande koja je bila prisutna u Albaniji, Bugarskoj, Rumuniji i Mađarskoj i odredi mesto tog procesa u toku sveobuhvatne normalizacije odnosa između Jugoslavije i ovih zemalja 1953. i 1954. godine.

Ključne reči: Jugoslavija, zemlje „narodne demokratije“, normalizacija odnosa, propaganda, SSSR

Posle punih pet godina oštrog sukoba između Jugoslavije, s jedne, i SSSR-a i grupe zemalja „narodne demokratije“, s druge strane,¹ Staljinova smrt je

---

* Rad je nastao u okviru projekta *Srbi i Srbija u jugoslovenskom i međunarodnom kontekstu – unutrašnji razvitak i položaj u evropskoj/svetskoj zajednici*, (№ 47027) koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije.

¹ Više o jugoslovensko-sovjetskom sukobu 1948. godine videti u: *Jugoslovensko-sovjetski sukob 1948. godine*, zbornik radova, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 1999; Branko Petranović, *Istorija Jugoslavije, knj. III; Socijalistička Jugoslavija 1945–1988*, Beograd, 1988; Darko Bekić, *Jugoslavija u Hladnom ratu. Odnosi s velikim silama 1949–1955*, Zagreb, 1988; *Velike sile i male države u hladnom ratu: slučaj Jugoslavije*, zbornik radova, Beograd, 2005; Ivo Banac, *Sa Staljinom protiv Tita*, Zagreb, 1990; Čedomir Štrbac, *Jugoslavija i odnosi između socijalističkih zemalja. Sukob KPJ i Informbiroa*, Beograd, 1984; Radoica Luburić, *Vrući mir hladnog rata*, Podgorica, 1994; Pierre Maurer, „The Tito – Stalin Split in historical perspective“, *Bradford Studies on Yugoslavia*, no. 11, University of Bradford, 1987; Džon Luis Geddis, *Hladni rat: mi danas znamo*, Beograd, 2003, str. 79–80; Sava Živanov, *Staljinizam i destaljinizacija*, Novi Sad, 1969, str. 55–56; Barbara Jelavich, *History of the Balkans, Vol. 2: Twentieth Century*, Cambridge, 1983, pp. 321–335; Paul Lendvai, *Eagles in Cobwebs. Nationalism and Communism in the Balkans*, New York, 1969, pp. 82–87; Bernard Lory, *L'Europe balkanique de 1945 à*

označila početak procesa postepene normalizacije njihovih međusobnih odnosa, koji je pokrenut sovjetskim predlogom o razmeni ambasadora sa Beogradom, 6. juna 1953. Okolnosti u kojima je došlo do otpočinjanja procesa normalizacije odnosa, međutim, znatno su se razlikovale od onih iz vremena kada je pomenuti sukob eskalirao do neslućenih razmera, a u čemu je vidnu ulogu imala upravo organizovana antijugoslovenska propaganda koja je za cilj imala da izazove sukobe unutar Jugoslavije i potom sruši Tita i njegov režim sa vlasti.² Za razliku od 1948. godine kada se Jugoslavija nalazila čvrsto uklopljena u sovjetski „lager“ i u svakom pogledu bila zavisna od njega, u proleće 1953. ona je već bila uspeła da izvrši političku, ekonomsku i vojnu preorijentaciju zemlje na saradnju sa Zapadom, odakle je jedino i mogla da očekuje pomoć u slučaju agresije sa Istoka. Najočigledniji pokazatelj, pa i vrhunac tog procesa predstavljalo je jugoslovensko potpisivanje Balkanskog pakta čime se veoma približila vojnim i političkim strukturama NATO pakta.³ Istovremeno, Jugoslavija je upravo počev od 1953. godine pristupila traganju za potpuno novom spoljopolitičkom koncepcijom zasnovanom na principima aktivne miroljubive koegzistencije i ekvidistance prema blokovima, čiji važan deo je bilo i približavanje novooslobođenim

---

nos jours, Paris, 1996, p. 37–40; M. Skakun, *Balkan i velike sile*, Zemun, 1987, str. 137–162; Lorejn M. Lis, *Održavanje Tita na površini. Sjedinjene Države, Jugoslavija i Hladni rat*, Beograd, 2003, str. 73–168; Leo Mates, *Međunarodni odnosi socijalističke Jugoslavije*, Beograd, 1976, str. 102–113; Stevan K. Pavlowitch, *Tito, Yugoslavia's Great Dictator. A Reassessment*, London, 1992, pp. 54–57; Jadranka Jovanović, „Borba Jugoslavije protiv pritiska SSSR-a i istočnoevropskih država u OUN (1949–1953). Glavni momenti“, *Istorija 20. veka*, 1–2/1984, str. 85–111; J. Hanhimäki, O. A. Westad, *The Cold War. A History in Documents and Eyewitness Accounts*, New York, 2003, pp. 62–63; *Zbornik radova sa međunarodnog okruglog stola Tito – Staljin*, ur. Miladin Milošević, Beograd, 2007; Vladimir Dedijer, *Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita*, I–III, Rijeka – Beograd, 1981, 1984; Slobodan Selinić, *Jugoslovensko-čehoslovački odnosi 1945–1955*, Beograd, 2010; Aleksandar Životić, *Jugoslavija, Albanija i velike sile 1945–1961*, Beograd, 2011; *Yugoslavia. Political diaries*, ed. by Robert L. Jarman, vol. IV: 1949–1965, London, 1997.

² Više o antijugoslovenskoj propagandi tokom sukoba sa Informbiroom videti u: Radoica Luburić, *Vrući mir hladnog rata*, Podgorica, 1984; *Bela knjiga o neprijateljskoj politici vlade Narodne Republike Albanije prema Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji*, DSIP, Beograd, 1961; Milan Petrović, D. Simić, *Dražesni KGB – javi se: radio „Slobodna Jugoslavija“ iz Bukurešta izveštava...*, Beograd, 2009; *O kontrarevolucionarnoj i klevetničkoj kampanji protiv socijalističke Jugoslavije*, I–II, Beograd, 1949, 1950; Slobodan Selinić, „Sovjetska propaganda u Jugoslaviji 1945–1961“, *Srpsko-ruski odnosi od početka XVIII do kraja XX veka*, zbornik radova, SANU, Beograd, 2011, str. 301–315; Jan Pelikan, *Jugoslavie a vychodni blok 1953–1958*, Praha, 2001; Ljubodrag Dimić, *Agitprop kultura. Agitpropovska faza kulturne politike u Srbiji 1945–1952*, Beograd, 1988.

³ Više o Balkanskom paktu i približavanju Zapadu u: *Balkanski pakt 1953–1954*, zbornik dokumenata, Beograd, 2005; *Oružane snage Jugoslavije 1941–1981*, Beograd, 1982; Darko Bekić, *Jugoslavija u Hladnom ratu. Odnosi s velikim silama 1949–1955*, Zagreb, 1988; Dragan Bogetić, *Jugoslavija i Zapad 1952–1955. Jugoslovensko približavanje NATO-u*, Beograd, 2000; Bojan Dimitrijević, *Jugoslavija i NATO*, Beograd, 2003; B. Dimitrijević, *JNA od Staljina do NATO pakta. Armija u spoljnoj politici Titove Jugoslavije*, Beograd, 2006; Ivan Laković, *Zapadna vojna pomoć Jugoslaviji 1951–1958*, Podgorica, 2006.

zemljama Azije i Afrike. Na sovjetskoj strani, posle Staljinove smrti lansirana je „mirovna inicijativa“ koja je trebalo da prvu zemlju socijalizma predstavi u za nju povoljnijem svetlu nego to tada. U sklopu te inicijative i potrebe Sovjeta da se približe Jugoslaviji s krajnjom namerom da je ponovo privuku u svoj „lager“ treba posmatrati i proces postepene obustave antijugoslovenske kampanje u svim zemljama „narodne demokratije“ uključujući i one susedne, s obzirom na to da njegova rekonstrukcija može da pokaže koordinisanost akcija Sovjeta i susednih „narodnih demokratija“ na tom polju sa akcijama na drugim poljima međudržavnih odnosa poput uspostavljanja normalnih diplomatskih odnosa, regulisanja stanja na granicama, obnavljanja ekonomske saradnje ili normalizacije saobraćaja.

Istog meseca kada je iznet sovjetski predlog za razmenu ambasadora počele su da se primećuju i prve promene u do tada uhodanom sistemu propagande usmerene protiv jugoslovenskog režima, što ni u kom slučaju nije bilo slučajno. Kao i u slučaju procesa normalizacije diplomatskih odnosa i stanja na granicama koji je tekao paralelno, i ovde je bila reč o „direktivi odozgo“, odnosno o pritisku iz Moskve, čiji je interes u trenutku neposredno posle njenog predloga za razmenu ambasadora nalagao da se i strogo kontrolisanim „popuštanjem“ propagande protiv Jugoslavije Beogradu pošalje signal da se nešto menja u odnosu SSSR-a prema njoj. Na koji način je „popustila“ propaganda protiv Jugoslavije tokom leta 1953. godine najlakše se vidi na primerima Mađarske i Bugarske.

U Mađarskoj, kao i u drugim istočnoevropskim zemljama neposredno posle Staljinove smrti, propagandna aktivnost protiv Jugoslavije u prvi mah je takođe bila pojačana. Njen ton je i dalje bio uvredljiv, a rečnik bogat izrazima poput „fašisti“, „banda“, „ubice“ ili „lakeji“, koji su se odnosili na Tita i njegove saradnike. Međutim, od jula 1953. godine broj antijugoslovenskih članaka u mađarskoj štampi naglo je počeo da se smanjuje. Tako je za čitavih mesec dana u svim glavnim dnevnim listovima u Mađarskoj objavljeno samo 15 antijugoslovenskih napisa, a u lokalnim 11, što je bilo neuporedivo manje nego prethodnih meseci.⁴ Čitajući antijugoslovenske članke u mađarskoj štampi, u jugoslovenskom poslanstvu su lako utvrdili njihovo poreklo: veći njihov deo su bili prerađeni članci iz emigranskih listova, deo je poticao iz zapadne štampe, a jedan deo čak i iz jugoslovenskih novina, ali uz „neophodna“ izvrtanja i

⁴ Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Srbije (dalje: DAMSPS), Politička arhiva (dalje: PA), 1953, Mađarska, fasc. 50, dos. 3, Izveštaj Poslanstva FNRJ u Budimpešti za mesec juli br. 105/53, Pov. br. 411105, 5. avgust 1953. godine, str. 12. Osim što je znatno smanjen broj članaka koji su satanizovali Jugoslaviju, bilo je primetno da se i njihova tematika promenila. Teme koje su sada zaokupljale mađarsku propagandu mahom su bile u vezi sa privredom, životnim standardom, socijalnom i spoljnom politikom Jugoslavije. Namera je bila da se dokaže kako je ekonomsko stanje u Jugoslaviji katastrofalno, životni standard nizak a socijalna politika nepravedna. Spoljna politika Jugoslavije je u svetlu nedavno potpisanog Balkanskog pakta predstavljana kao agresivna i posredno vezana za spoljnu politiku zapadnih zemalja, odnosno NATO-a.

falsifikovanja sadržaja.⁵ Značajna promena mogla se tokom jula 1953. uočiti i u mađarskoj propagandi na radio-stanicama. Za razliku od prethodnih godina, sada su u emisijama namenjenim jugoslovenskim slušaocima preovladavale vesti o Mađarskoj, dok je samo trećina sadržaja bila posvećena Jugoslaviji, odnosno njenoj teškoj ekonomskoj situaciji ili incidentima koje je ona izazivala na granicama.⁶ Promene su bile primetne i u pisanju emigrantskog lista *Za ljudsko zmago* u kome je većina članaka pripadala sovjetskim autorima, dok su samo uvodnici i manji članci bili posvećeni Jugoslaviji. Istovremeno, list jugoslovenskih manjina u Mađarskoj *Nāše novine* počeo je da se aktivnije nego ranije angažuje u antijugoslovenskoj propagandi, čak više nego list emigranata, što su u Beogradu tumačili krizom koju su emigrantske organizacije svuda u Istočnoj Evropi, pa i u Mađarskoj preživljavale posle Staljinove smrti i promena koje su nastupile u Moskvi.⁷

Za razliku od Rumunije gde su u isto vreme antijugoslovenske karikature već bile uklonjene, one su u Mađarskoj doživljavale svoj procvat. Mogle su se videti svuda: po parkovima, ispred železničkih stanica, u javnim kupatilima, u zgradama ministarstava ili u izlozima prodavnica. Na njima je Jugoslavija predstavljana kao maleni satelit SAD-a koji se prodaje za dolare a Tito uvek kao fašista „ukrašen“ kukastim krstovima. Sve ove karikature, ma gde da su se nalazile, bile su očigledno delo istog crtača i sve su bile uokvirene na isti način, što je ukazivalo da se neko u agitprop aparatu PMT bavio isključivo njima.⁸

Do kraja leta 1953. godine antijugoslovenska propaganda u Mađarskoj držala se svoje „nove linije“ koja je primenjivana još od juna meseca. Štampa je objavljivala uglavnom agencijske vesti o Jugoslaviji i o Trstu, a u onim člancima uperenim protiv Jugoslavije akcenat je bio na pojavi prodaje dece, teškom položaju nezbrinute ratne siročadi, teškom materijalnom položaju službenika, smanjenju proizvodnje robe široke potrošnje, bacanju proizvedene hrane kako bi joj se održala visoka cena, kao i na kupovinama naoružanja nauštrb razvojnih projekata i sl.⁹ Pored ovoga, značajna pažnja je u Mađarskoj posvećena i putu jugoslovenske vojne delegacije u Vašington čiji je cilj, prema Mađarima, bio indirektno uključivanje Jugoslavije u strukture NATO-a.

U toku jeseni, kako je napredovala normalizacija odnosa između Jugoslavije i Mađarske, broj antijugoslovenskih napisa u mađarskoj štampi se dodatno smanjivao, a propagandni ton ublažavao, iako sama propagandna kampanja nije prestajala. Tako je mađarska javnost redovno obaveštavana o napretku procesa normalizacije, ali je povremeno bila u prilici i da pročita poneki izrazito anti-

⁵ *Isto.*

⁶ *Isto*, str. 13.

⁷ *Isto.*

⁸ *Isto.*

⁹ DAMSPS, PA, 1953, Mađarska, fasc. 50, dos. 3, Izveštaj Poslanstva FNRJ u Budimpešti br. 109/53, Pov. br. 412571, 5. septembar 1953. godine, str. 11.

jugoslovenski članak. Tokom novembra 1953. godine kada su u Jugoslaviji održani izbori, antijugoslovenska propaganda je naglo oživela, naročito na radiju, koji je pozivao Jugoslovane da ne glasaju za „Titovske kandidate“.¹⁰ Početkom decembra, samo nekoliko dana pošto je novi jugoslovenski poslanik u Budimpešti predao akreditive, u najvećem mađarskom listu *Szabad Nep* pojavio se jedan, po oceni jugoslovenskih diplomata u Mađarskoj „bezobrazan članak“, koji je, bili su sigurni, bio napisan isključivo za unutarpartijske potrebe, odnosno kao svojevrsan vodič za niže partijske funkcionere, koji zbunjeni razvojem situacije često nisu znali kako da odgovore na pitanja koja im je u vezi sa Jugoslavijom postavljalo partijsko članstvo. Ovaj članak naročito je bio uperen protiv onih članova Partije mađarskih trudbenika koji su smatrali da je normalizacija odnosa sa Jugoslavijom dokaz da je SSSR svojevremeno zauzeo pogrešan stav o Jugoslaviji i da je sada prisiljen da ga ispravi.¹¹ Pojava ovog teksta kao i dovođenje Jugoslavije u vezu sa NATO-om bili su za Beograd dokaz da PMT, u stvari, želi da svojoj javnosti poruči da na Jugoslaviju treba i dalje gledati kao na potencijalnog neprijatelja, iako su službeno odnosi dveju zemalja znatno poboljšani.

Početkom 1954. godine postalo je jasno da se antijugoslovenska propaganda u Mađarskoj nastavljala, ali po novim „internim direktivama“ PMT koje su zahtevale da se pogrđni rečnik koji je korišćen promeni, da se u člancima i emisijama namenjenim jugoslovenskoj javnosti manje govori o samoj Jugoslaviji a više o Mađarskoj, zemljama sovjetskog bloka, problematici mira, popularizaciji Kine i sl. Istovremeno, kao posledica novih direktiva, kada se govorilo o Jugoslaviji, potencirane su ekonomske teme i loš životni standard.¹² Bilo je jasno i da su oštricu antijugoslovenske propagande u Mađarskoj sve više predstavljali emigrantski list i njihove emisije na mađarskim radio-stanicama, iako u smanjenom obimu i uz korektniji ton. Jugoslovenima je smetalo što emigrantsko učešće u antijugoslovenskoj propagandi finansira mađarska vlada, što CK PMT u ideološkom smislu rukovodi njihovom organizacijom i propagandom i što su emigranti u poslednje vreme pokušavali da što više prodru u manjinske organizacije, što opet nisu mogli bez saglasnosti mađarskih vlasti. Sve ovo bilo je nespojivo sa normalizacijom odnosa između Jugoslavije i Mađarske, te je jugoslovensko poslanstvo u Budimpešti sugerisalo DSIP-u da se u dogledno vreme pitanje emigranata i njihovog ušehća u antijugoslovenskoj propagandi i zvanično postavi pred Mađare.¹³

¹⁰ DAMSPS, PA, 1954, Mađarska, fasc. 52, dos. 2, FNRJ – Mađarska, Pov. br. 18257, 19, januar 1954. godine, str. 1.

¹¹ DAMSPS, PA, 1953, Mađarska, fasc. 50, dos. 3, Izveštaj Poslanstva FNRJ u Budimpešti br. 109/53, Pov. br. 412571, 5. septembar 1953. godine, str. 11.

¹² DAMSPS, PA, 1954, Mađarska, fasc. 50, dos. 3, Izveštaj Poslanstva FNRJ u Budimpešti, Str. pov. br. 1/54, Pov. br. 4589, 14. januar 1954. godine, str. 4.

¹³ *Isto*. O Đilasovom „slučaju“ mađarska javnost je upoznata posredstvom poznatog članka „Slučaj Đilasa i jugoslovenska stvarnost“ koji je prenet iz glasila Informbiroa *Za trajan mir i narodnu demokratiju*.

Smanjivanje obima antijugoslovenske propagande u Mađarskoj nastavljeno je i tokom 1954. godine. Ona se odvijala prema postojećim direktivama, sa izuzetkom emigranstkog lista *Za ljudsko zmago* koji je krajem zime dobio direktivu da piše „oštrije“. Nasuprot ovome, informacije koje su se sticale u jugoslovenskom poslanstvu govorele su o prestanku do tada raširene prakse da školski nadzornici zahtevaju od učitelja da u školama istupaju protiv Jugoslavije, naročito apostrofirajući „bedu“ koja vlada u njoj.¹⁴ Izrazito antijugoslovenski članci nisu se pojavljivali u centralnim mađarskim listovima, a mađarska štampa nije u propagandnom smislu koristila čak ni „slučaj Đilas“, iako je donosila kratke vesti o njegovom isključenju iz CK SKJ ili o njegovoj ostavci na mesto predsednika Narodne skupštine.¹⁵ Izuzetak od ovog pravila predstavljali su povremeno samo članci o Balkanskom paktu, koji je napadan kao i ranije, naročito na radiju, ali u blažem tonu i na inteligentniji način.¹⁶

Put koji je antijugoslovenska propaganda u Mađarskoj prešla, od ekstremno neprijateljske do veoma blage neposredno pred njeno obustavljanje, umnogome se poklapao i sa putem koji je ista takva propaganda prošla u Bugarskoj, pa i u drugim susednim „informbiroovskim“ zemljama. I u Bugarskoj je odmah posle Staljinove smrti došlo do pojačavanja propagande, naročito u drugoj polovini maja 1953. godine. U tom periodu antijugoslovenska propaganda u Bugarskoj je eksploatisala mahom teme u vezi sa unutrašnjim jugoslovenskim pitanjima, kao što su pitanje vlasti, zdravstva, školstva, kulture, ali i „terora“ i „otpora“.¹⁷ Naročito je bila živa propaganda protiv Balkanskog pakta koja se uglavnom temeljila na potenciranju suprotnosti između njegovih članica, njegovoj agresivnosti i podređenosti SAD-u.¹⁸ Sa jugoslovenske tačke gledišta, naglo pojačavanje antijugoslovenske propagande u Bugarskoj krajem maja bilo je posledica stagnacije sovjetskih „reformskih poteza“, kao što je i njeno naglo opadanje u prvoj, a naročito u drugoj polovini juna bilo uslovljeno upravo potezima Moskve. Već 5. juna 1953, jedan dan pre nego što je SSSR zvanično ponudio Jugoslaviji razmenu ambasadora, u bugarskom komitetu za radio održana je konferencija svih dopisnika na kojoj ih je predsednik tog komiteta Mišo Nikolov obavestio da se ubuduće menja „linija“ propagande prema Jugoslaviji, kao i prema Grčkoj, Turskoj i drugim zapadnim zemljama.¹⁹ Nove smernice su

¹⁴ DAMSPS, PA, 1954, Mađarska, fasc. 50, dos. 3, Izveštaj Poslanstva FNRJ u Budimpešti, Str. pov. br. 10/54, Pov. br. 43222, 4. mart 1954. godine, str. 2.

¹⁵ *Isto*.

¹⁶ DAMSPS, PA, 1954, Mađarska, fasc. 50, dos. 21, Odnosi FNRJ – Mađarska, Pov. br. 17671, 6. septembar 1954. godine, str. 1.

¹⁷ DAMSPS, PA, 1953, Bugarska, fasc. 11, dos. 6, Izveštaj Ambasade FNRJ u Sofiji, Str. pov. br. 7, Pov. br. 48969, 1. jul 1953. godine, str. 8.

¹⁸ *Isto*, str. 6. To se naročito odnosilo na suprotnosti između Grčke i Turske, ali i između Jugoslavije i Grčke (Egejska Makedonija) pa i između sve tri države (konkurencija u izvozu duvana).

¹⁹ Arhiv Jugoslavije (dalje: AJ), fond Kabinet predsednika Republike (dalje: KPR), I-5-b, Telegram Ambasade FNRJ u Sofiji DSIP-u br. 224, 26. jun 1953. godine.

zahtevale da se u propagandi protiv Jugoslavije ubuduće iznose samo činjenice, bez komentara. Ove informacije, koje su do jugoslovenske ambasade stigle od Turaka, dva dana kasnije je potvrdio i jugoslovenski „izvor“. On je tvrdio da je „nova linija“ određena u Politbirou Bugarske komunističke partije zato da bi se propaganda saobrazila novoj liniji spoljne politike SSSR-a.²⁰ Kao posledica ove direktive, u prvoj polovini juna 1953. bilo je primetno naglo opadanje anti-jugoslovenske propagande u Bugarskoj, što je postalo još izraženije od sredine meseca, posle naimenovanja novog sovjetskog ambasadora u Beogradu.²¹ Satirični časopis *Strštel*, koji je prethodnih godina redovno objavljivao uvredljive karikature na račun Tita i Jugoslavije, u broju od 26. juna po prvi put od izbijanja sukoba 1948. godine nije nijednom rečju pomenuo Jugoslaviju, a bugarska štampa, takođe prvi put od onda, nije spomenula godišnjicu donošenja rezolucije IB-a.²² Iako je bilo očigledno da se broj antijugoslovenskih članaka smanjuje a njihova oštrica ublažava, nova direktiva ipak nije svuda dosledno sprovedena, pa je i dalje bilo moguće sporadično naići na „psovačke“ izraze iz „starog arsenala“. Tako je list *Zemedelsko zname* u drugoj polovini juna čak povećao broj antijugoslovenskih članaka, a isto se desilo i u lokalnim glasilima, gde je broj takvih tekstova u šest listova koji su izlazili u pograničnim krajevima prema Jugoslaviji dvostruko premašivao broj sličnih u svim lokalnim listovima u Bugarskoj zajedno.²³

Do sredine oktobra 1953. godine bilo je jasno da se antijugoslovenska propaganda u Bugarskoj smiruje. Centralni i lokalni bugarski listovi pisali su sve manje protiv Jugoslavije, uglavnom tako što su prenosili pisanje nekog od listova jugoslovenske emigracije u Istočnoj Evropi. Direktiva o promeni rečnika propagande stigla je i do Radio Sofije, a sa repertoara bugarskih bioskopa iščezli su filmovi sa antijugoslovenskim sadržajem.²⁴ Proredili su se i napisi o Balkanskom paktu, mada su kvalifikacije ostale iste: agresivnost prema susedima i podređenost Atlantskom paktu.

²⁰ DAMSPS, PA, 1953, Bugarska, fasc. 11, dos. 15, Telegram Ambasade FNRJ u Sofiji DSIP-u br. 228, Pov. br. 48816, 28. jun 1953. godine. Razlog za promene u propagandi bio je, prema tom izvoru, novi stav SSSR-a koji je zemlje poput Jugoslavije, kao i njihove režime koje narodi u takvim zemljama trpe, prihvatao kao činjenicu koja nije trebalo da ometa normalne odnose. U propagandi je to značilo da je trebalo prestati sa dotadašnjim načinom pisanja o takvim zemljama, odnosno pisati kulturnijim rečnikom, bez upotrebe termina kao što su „svinja“ ili „pseto“ i istovremeno onda kada se govorilo o negativnim stranama takvih režima navesti i činjenice, a ne kao do tada samo komentare bez ikakvih činjenica.

²¹ DAMSPS, PA, 1953, Bugarska, fasc.11, dos. 6, Izveštaj Ambasade FNRJ u Sofiji, Str. pov. br. 7, Pov. br. 48969, 1. jul 1953. godine, str. 7.

²² *Isto*, str. 8.

²³ *Isto*.

²⁴ DAMSPS, PA, 1953, Bugarska, fasc. 11, dos. 6, Izveštaj Ambasade FNRJ u Sofiji DSIP-u, Str. pov. br. 11, Pov. br. 414125, 15. oktobar 1953. godine, str. 7.

Izrazito antijugoslovensko pisanje štampe u vezi sa jugoslovenskim unutrašnjim pitanjima bila je i dalje u opadanju, rečnik koji je korišćen i ton propagande su se ustalili prema merilima „nove linije“, ali je Jugoslavija i dalje tretirana kao kapitalistička zemlja koja je zavisna i istovremeno eksploatisana od SAD-a.²⁵ Nasuprot ovoj tendenciji, u drugoj polovini oktobra 1953. godine došlo je neočekivano do naglog pojačavanja antijugoslovenske propagande u Bugarskoj u vezi sa kulminacijom tršćanske krize. Prema analizi jugoslovenske ambasade u Sofiji razlozi ovog „iskakanja“ iz dotadašnjeg trenda bili su dublje prirode i u vezi sa nastojanjima bugarskih vlasti da pomire svoje spoljnopolitičke i unutrašnjopolitičke potrebe koje su u jednom trenutku dospele u koliziju. Naime, tokom procesa normalizacije odnosa sa Jugoslavijom, koji je zbog stava Moskve bio neizbežan, Bugarska je morala da smanji i ublaži antijugoslovensku propagandu, što je izazivalo izvesno „ohrabrenje kod masa“ koje su otvorenije izražavale simpatije prema Jugoslaviji, na šta bugarske vlasti nisu gledale blagonaklono. Da bi parirale tom efektu ublažavanja propagande preko štampe i radija, Bugari su nesmanjenom žestinom nastavili sa takozvanom „usmenom“ propagandom, te je i dalje bilo moguće čuti da se u bugarskom školama o Jugoslovenima govori kao o „fašistima“ i „banditima“.²⁶

Posle naglog razbuktavanja antijugoslovenske propagande u Bugarskoj tokom oktobra i novembra 1953. godine, došlo je ponovo do vraćanja obima propagande na pređašnji nivo. To je naročito bilo vidljivo pred dolazak novog jugoslovenskog ambasadora Mite Miljkovića u Sofiju. Međutim, posle njegovog dolaska i predaje akreditiva, Bugari su smatrali da je njihov cilj, normalizacija diplomatskih odnosa koju je od njih zahtevala Moskva postignut, pa je antijugoslovenska kampanja ponovo pojačana, pre svega kada je u pitanju bio broj antijugoslovenskih napisa a manje kada je u pitanju bila njihova oštrina.²⁷ Do kulminacije je došlo u januaru 1954. u vezi sa „slučajem Đilas“, koji su Bugari,

²⁵ DAMSPS, PA, 1953, Bugarska, fasc. 11, dos. 6, Izveštaj Ambasade FNRJ u Sofiji DSIP-u, Str. pov. br. 13, Pov. br. 416112, 26. novembar 1953. godine, str. 1.

²⁶ Isto, str. 2. Prema istoj analizi jugoslovenske ambasade u Sofiji, u prvoj polovini oktobra izašao je u Bugarskoj samo jedan antijugoslovenski članak. Istovremeno, od 10. do 15. oktobra bugarska štampa je prenosila agencijske vesti o tršćanskom problemu koje su govorile o demonstracijama u Jugoslaviji, o protestnim notama i o Titovim odlučnim izjavama da je jugoslovenska vojska spremna da uđe u zonu B, pa čak i u zonu A ako u nju uđu Italijani i sl. Ove vesti izazivale su naglo jačanje simpatija prema Jugoslaviji, što je bugarske vlasti motivisalo da odmah „okrenu list“ i od 15. oktobra prestanu sa prenošenjem agencijskih vesti o tršćanskom problemu. Umesto toga, bugarska štampa je počela da objavljuje sopstvene komentare koji nisu izlazili iz okvira stavova koje su zastupali Sovjeti, a koji su se svodili na tvrdnje da su i Jugoslavija i Italija podređene SAD-u koji koristi njihove suprotnosti da bi ih držao u sve većoj potčinjenosti. Paralelno sa ovom promenom, naglo se razbuktala i antijugoslovenska propaganda koja je govorila o unutrašnjim slabostima suseda. Za razliku od samo jednog u prvoj polovini meseca, u drugoj polovini oktobra 1953. godine, pojavilo se čak 11 članaka u kojima se pisalo o inflaciji u Jugoslaviji, o najezdi stranog kapitala, o velikoj nezaposlenosti i o bedi na selu.

²⁷ DAMSPS, PA, 1954, Bugarska, fasc. 12, dos. 14, Pisanje o Jugoslaviji centralne i lokalne bugarske štampe od 1. 12. 1953. do 28. 2. 1954. godine, Pov. br. 42778, str. 1.

za razliku od Mađara, eksploatisali u propagandne svrhe, kao i pisanje jugoslovenskog novinara Zvonka Letice koji je, prethodno boravivši u Bugarskoj, napisao seriju članaka o njoj. Pošto su objavljeni u Jugoslaviji, izazvali su bes i „ogorčenje“ kod Bugara.²⁸ Ova najnovija bugarska „zimski kampanja“ bila je lišena uvredljivih izraza, ali ne i izvrtanja i neistinito prikazanih činjenica ili falsifikovanja podataka koji su se mogli naći u jugoslovenskoj štampi, uz izbegavanje bilo kakve ozbiljne analize političkog sistema o kome je pisano.

Ignorišući realnost, Ljuben Gerasimov, zamenik bugarskog ministra inostranih poslova, uveravao je sredinom januara 1954. godine novog jugoslovenskog ambasadora da u Bugarskoj više nema „antijugoslovenskih istupa“, te da je to rezultat poslednjeg Červenkovljevog govora posle koga su novinari pozivani u bugarski MIP, gde im je skrenuta pažnja da „dobro pripaze kako će pisati o Jugoslaviji“ i da će odgovarati ako budu pisali suprotno od onoga što o Jugoslaviji govori Červenkov.²⁹ Međutim, Miljković na samo da se nije složio sa Gerasimovom o antijugoslovenskim istupima već je iskoristio priliku da postavi i pitanje knjiga i brošura antijugoslovenske sadržine u kojima je bilo mnogo pogrđnih izraza o Jugoslaviji i Titu, a kojih je bilo u svim bugarskim knjižarama. Gerasimov je na to obećao da će se postarati da takve publikacije nestanu iz knjižara, osim ako nije bila reč o „umetničkim delima“.³⁰ Slične akcije, samo nekoliko meseci kasnije, u leto iste godine, obećavao je i njegov šef, ministar Minčo Nejčev. On je Miljkoviću u jednom razgovoru rekao da je lično pozvao direktora Radio Sofije i od njega tražio da smanji broj emisija namenjenih Jugoslaviji sa dve dnevno na tri nedeljno. Nejčev je čak i za taj broj rekao da je privremen i da će ubuduće biti samo jedna emisija nedeljno.³¹ Pitao je Miljkovića i da li je zapazio „nekakve promene“ u pisanju bugarske štampe, jer je tvrdio da je i štampi data nova direktiva kako „u ovoj etapi međusobnih odnosa“ treba da piše o Jugoslaviji. Na kraju je od njega tražio da o svim tim promenama obaveštava Beograd kako bi Jugoslavija, shodno njegovim očekivanjima, mogla da na takve bugarske korake odgovori na sličan način i preduzme recipročne mere.³² Međutim, mesec dana kasnije, ambasadi u Sofiji je iz Beograda skrenuta pažnja da je broj emisija za Jugoslaviju na Radio Sofiji i dalje ostao isti (tri emisije dnevno), mada bez antijugoslovenskih komentara.³³

²⁸ *Isto*, str. 2.

²⁹ DAMSPS, PA, 1954, Bugarska, fasc. 11, dos. 24, Zabeleška o razgovoru sa Ljubenom Gerasimovom, pomoćnikom ministra inostranih poslova, u zgradi MIP-a 16. 1. 1954. godine, Pov. br. 4711, str. 2.

³⁰ *Isto*.

³¹ DAMSPS, PA, 1954, Bugarska, fasc. 11, dos. 25, Zabeleška o razgovoru sa bugarskim ministrom inostranih poslova Minčom Nejčevim koji je održan 29. juna 1954. godine u zgradi bugarskog MIP-a, Pov. br. 49100, str. 7.

³² *Isto*, str. 8.

³³ DAMSPS, PA, 1954, Bugarska, fasc. 11, dos. 25, Depeša DSIP-a Ambasadi FNRJ u Sofiji, Pov. br. 49100, 29. juli 1954. godine.

Obećanja bugarskog ministra, koja su se sa izvesnim zakašnjenjem i obistinila, nisu bila usamljeni korak jedne od susednih zemalja „narodne demokratije“, već deo procesa obustavljanja antijugoslovenske kampanje koji je bio jednovremen i za sve druge zemlje sovjetskog bloka, pa i za sam Sovjetski Savez. Tokom juna i prve polovine jula 1954. godine bila je očigledna tendencija daljeg smanjivanja obima antijugoslovenske propagande. Štampa u svim istočnoevropskim zemljama, kao i u onim u susedstvu Jugoslavije, skoro je u potpunosti prestala sa objavljivanjem antijugoslovenskih napisa. O Jugoslaviji se u toj štampi moglo naći samo malo kratkih agencijskih vesti i to uglavnom bez komentara.³⁴ Obim propagande uperene protiv Jugoslavije znatno je smanjen i na radio-stanicama, naročito od druge polovine juna, s tim što je ona bila najprisutnija na programima emigrantske radio-stanice „Slobodna Jugoslavija“ i Radio Budimpešte.³⁵

U Bugarskoj, prelomnu tačku označio je 14. jun, kada je objavljen komentar o Bugarskoj kao odlučujućem faktoru mira na Balkanu. Do tog dana, u prvoj polovini meseca, objavljivana su do dva antijugoslovenska komentara, a posle tog dana za čitavu polovinu meseca samo dva komentara o Jugoslaviji. Štaviše, 17. juna se u partijskom listu *Rabotničko delo* pojavio članak „Bugarski narod čvrsto stoji za mir i dobre odnose sa susedima“, koji je po sadržaju i tonu predstavljao novinu.³⁶ Autor članka bio je niko drugi do bugarski ministar inostranih poslova Minčo Nejčev, što je lično potvrdio u razgovoru sa Miljkovićem krajem istog meseca. Nejčev je tom prilikom rekao da je članak pre objavljivanja pročitao i Vlko Červenkov koji je uneo neke manje izmene i Nejčevu poručio da taj članak treba shvatiti „kao direktivu CK“.³⁷

U Rumuniji je bilo moguće primetiti sličnu naglu promenu koja je usledila posle 10. juna 1954. godine.³⁸ Do tog dana, od početka meseca, objavljeno je 15 antijugoslovenskih komentara, a onda do kraja meseca samo jedan. U toku jula meseca nije objavljen nijedan komentar uperen protiv Jugoslavije.³⁹ U Albaniji čak ni u junu ni u julu nije objavljen nijedan antijugoslovenski komentar ili članak, osim dve vesti u kojima je Jugoslavija pomenuta posredno. Iako u albanskoj štampi i na radiju nije bilo antijugoslovenske propagande, ta ista štampa

³⁴ DAMSPS, PA, 1954, Istočnoevropske zemlje, fasc. 70, dos. 2, Antijugoslovenska IB propaganda u periodu od 1. juna do 20. jula 1954. godine, Pov. br. 17601, 23. jul 1954. godine, str. 1.

³⁵ *Isto*.

³⁶ *Isto*, str. 4.

³⁷ DAMSPS, PA, 1954, Bugarska, fasc. 11, dos. 25, Zabeleška o razgovoru sa bugarskim ministrom inostranih poslova Minčom Nejčevim koji je održan 29. juna 1954. godine u zgradi bugarskog MIP-a, Pov. br. 49100, str. 5.

³⁸ *Pomirenje Jugoslavije i SSSR-a 1953–1955. Tematska zbirka dokumenata*, priredio Radoica Luburić, Podgorica, 1999, str. 278–279.

³⁹ DAMSPS, PA, 1954, Istočnoevropske zemlje, fasc. 70, dos. 2, Antijugoslovenska IB propaganda u periodu od 1. juna do 20. jula 1954. godine, Pov. br. 17601, 23. jul 1954. godine, str. 4.

i radio su prećutali i podatak da je novi albanski poslanik Bato Karafili doputovao u Beograd i predao akreditive.⁴⁰

U Mađarskoj je situacija bila slična u štampi, koja u toku juna i jula 1954. godine nije objavila nijedan antijugoslovenski članak, ali ne i na Radio Budimpešti koja je tokom juna emitovala čak 34 komentara uperena protiv Jugoslavije, da bi u julu njihov broj spao na 18. Iako je bila reč o najvećem broju antijugoslovenskih komentara na nekoj od radio-stanica istočnoevropskih zemalja, ipak je i taj broj predstavljao značajno smanjenje u odnosu na ranije mesece.⁴¹ Pored Radio Budimpešte, izuzetak od opšteg pravila popuštanja antijugoslovenske kampanje u zemljama „narodne demokratije“ i SSSR-u bila je radio-stanica jugoslovenskih emigranata „Slobodna Jugoslavija“, koja je u toku juna objavila isti broj antijugoslovenskih komentara kao sve ostale radio-stanice u Istočnoj Evropi zajedno, da bi u julu taj broj bio i mnogo veći.⁴² Međutim, čak i kada je ova stanica bila u pitanju, bilo je jasno da je došlo do izvesnih promena koje su se odnosile i na obim i na ton propagande, pa je tako u julu 1954. bilo moguće čuti i komentar koji je pozivao na normalizaciju odnosa sa Jugoslavijom.⁴³

Do jeseni 1954. godine, u Jugoslaviji su uvidali da se proces prilagođavanja propagande i propagandnog aparata u SSSR-u i zemljama „narodne demokratije“ polako privodi kraju i da se dovodi u sklad sa do tada postignutim stepenom normalizacije međusobnih odnosa.⁴⁴ Do pred kraj septembra iste godine „perjanicu“ antijugoslovenske propagande, iako u smanjenom obimu, predstavljala je i dalje radio-stanica „Slobodna Jugoslavija“ koja je emitovala program iz Bukurešta. Čini se da su je upravo zbog toga Sovjeti izabrali da posluži kao prvi od dva konačna poteza kojima je Jugoslaviji stavljeno do znanja da je Moskva odlučila da na antijugoslovensku propagandu u Istočnoj Evropi stavi tačku. Istog dana kada je jugoslovenski ambasador u Moskvi Dobrivoje Vidić skrenuo pažnju pomoćniku sovjetskog ministra Valentinu Zorinu na emisije ove radio-stanice – ona je i ukinuta i 29. septembra obustavila emitovanje programa.⁴⁵

⁴⁰ Isto.

⁴¹ Isto, str. 5.

⁴² Isto. Razmišljajući o pozadini ove pojave, u Beogradu su zaključili da se radi o nedovoljnom prilagođavanju te stanice „novoj sovjetskoj taktici u odnosu na Jugoslaviju“, što je bilo moguće pre svega jer se radilo o emigrantskoj stanici koja formalno nije bila kontrolisana od zvaničnih vlasti.

⁴³ Isto, str. 6.

⁴⁴ DAMSPS, PA, 1954, Istočnoevropske zemlje, fasc. 70, dos. 2, IB propaganda o Jugoslaviji, Pov. br. 17757, 11. oktobar 1954. godine, str. 4; А. Б. Едемский, *От конфликта к нормализации. Советско-югославские отношения в 1953–1956 годах*, Москва, 2008, стр. 306.

⁴⁵ DAMSPS, PA, 1954, Istočnoevropske zemlje, fasc. 70, dos. 2, IB propaganda o Jugoslaviji, Pov. br. 17757, 11. oktobar 1954. godine, str. 1; *Yugoslavia. Political Diaries 1918–1965*, ed. by Robert L. Jarman, vol. IV: 1949–1965, London, 1997, p. 581; P. Maurer, *La réconciliation soviéto-yougoslave 1954–1958. Les illusions et desillusions de Tito*, Fribourg, 1991, p. 34; *Borba*, 29. septembar 1954. godine; *Politika*, 13. oktobra 1954. godine; Č. Štrbac, *Jugoslavija i odnosi između socijalističkih zemalja. Sukob KPJ i Informbiroa*, Beograd, 1984, str. 171.

Ovaj potez Sovjeta bio je praćen još jednom velikom novinom kada je u pitanju bilo pisanje štampe u Sovjetskom Savezu i drugim istočnoevropskim zemljama o Jugoslaviji. Posle punih šest godina, tokom septembra 1954, a naročito posle ukidanja „Slobodne Jugoslavije“, u štampi i na radiju zemalja sovjetskog bloka počeli su da se pojavljuju napisi i emisije koje su afirmativno govorile o Jugoslaviji. Istovremeno, štampa u ovim zemljama je počela da prenosi stavove jugoslovenskih rukovodilaca ili jugoslovenske štampe o najvažnijim međunarodnim problemima (npr. Titov govor u Ostrožnom), što je do tada bilo nezamislivo. Svoje mesto u propagandi zemalja „narodne demokratije“ odjednom su našle i teme o „uspesima u privrednoj izgradnji“ u Jugoslaviji.⁴⁶ Kada je početkom oktobra najzad rešen i jedan od najtežih jugoslovenskih spoljnopolitičkih problema, tršćanski, štampa i radio-stanice u svim istočnoevropskim zemljama prenosile su korektno samo kratke vesti TANJUG-a o tome, bez ikakvih komentara. Istovremeno, u potpunosti su iščezli bilo kakvi negativni komentari u vezi sa jugoslovenskim unutrašnjim problemima, bilo da su oni bili političke, ekonomske ili socijalne prirode.

Jedini izuzetak kada je bio u pitanju novi kurs propagande prema Jugoslaviji predstavljala je Albanija i njena štampa, koja je zadržala istu propagandnu liniju koju je sledila posle 1948. godine.⁴⁷ Dok su u svim drugim zemljama istočnog bloka, pa i onim susednim poput Mađarske, Rumunije i Bugarske, štampa i radio počeli da prenose stavove jugoslovenskih rukovodilaca ili da pišu pozitivno o jugoslovenskom privrednom razvitku posle Drugog svetskog rata, u Albaniji nije bilo moguće pročitati ili čuti bilo šta slično tome. Radio Tirana je takođe bila jedina radio-stanica u Istočnoj Evropi koja je dala svoj komentar povodom rešavanja tršćanskog pitanja. On se svodio na to da je postignuti sporazum u suprotnosti sa mirovnim ugovorom koji je potpisan sa Italijom i da predstavlja kršenje obaveza koje su na sebe svojevremeno, prilikom formiranja Slobodne teritorije Trsta, preuzeli SAD i Velika Britanija.⁴⁸

Posle ukidanja emigrantske „informbiroovske“ radio-stanice „Slobodna Jugoslavija“ krajem septembra 1954, u oktobru iste godine usledio je i konačni potez kojim je, i formalno i stvarno, u SSSR-u i zemljama „narodne demokratije“ u potpunosti obustavljen svaki vid organizovane propagande protiv Jugoslavije. Reč je bila o ukidanju emigrantskih listova i raspuštanju emigrantskih organizacija koje su ih izdavale u svim susednim zemljama gotovo istovremeno, u razmaku od samo desetak dana. Mađarska, koja je prva predložila razmenu ambasadora i prva počela pregovore o normalizaciji stanja na granici i ovog puta je prednja-

⁴⁶ DAMSPS, PA, 1954, Istočnoevropske zemlje, fasc. 70, dos. 2, IB propaganda o Jugoslaviji, Pov. br. 17757, 11. oktobar 1954. godine, str. 1–2.

⁴⁷ S. Skendi (ed.), *Albania*, „East-Central Europe under the Communist“, New York, 1958, p. 137.

⁴⁸ DAMSPS, PA, 1954, Istočnoevropske zemlje, fasc. 70, dos. 2, IB propaganda o Jugoslaviji, Pov. br. 17757, 11. oktobar 1954. godine, str. 2–3.

čila. O takvom koraku Mađarske Soldatića je obavestio pomoćnik mađarskog ministra inostranih poslova Šik, saopštivši mu 15. oktobra 1954. godine da je mađarska vlada, uz saglasnost partijskog rukovodstva, odlučila da se sve knjige i brošure sa antijugoslovenskim sadržajima povuku iz prodaje, da se ukine mađarska podružnica „Saveza jugoslovenskih revolucionarnih emigranata“, da se ukine njihov list *Za ljudsko zmago*, kao i da štampa i radio dobiju instrukcije prema kojima treba da donose članke na onaj način koji odgovara procesu normalizacije odnosa.⁴⁹ Osim toga, Šik je napomenuo da je odlučeno i da se kulturnim i sportskim organizacijama upute instrukcije u vezi sa proširivanjem saradnje sa Jugoslavijom. Soldatić je odmah izrazio veliko zadovoljstvo jugoslovenske strane što je tom odlukom uklonjena još jedna prepreka uspostavljanju dobrih odnosa između dva suseda.⁵⁰

Nedelju dana kasnije, sličnu odluku saopštio je jugoslovenskom ambasadoru u Moskvi Dobrivoju Vidiću i pomoćnik sovjetskog ministra inostranih poslova Zorin. Njome je i u SSSR-u prestao rad organizacije jugoslovenskih emigranata, obustavljeno je štampanje njihovog lista a ukinute su i njihove emisije na radiju.⁵¹ Posle ovoga, usledila je slična odluka i bugarske vlade, koju je 25. oktobra jugoslovenskom ambasadoru u Sofiji Miti Miljkoviću saopštio lično predsednik bugarske vlade Vlko Červenkov. U prisustvu ministra inostranih poslova Nejčeva, Červenkov je Miljkoviću rekao da je zabranjen rad organizacije jugoslovenskih „politemigranata“ te da je on lično redakciji emigrantskog lista *Napred* saopštio da je taj list ukinut.⁵² Posle toga on je čak nekoliko puta istakao želju Bugarske da ide dalje od „obične“ normalizacije i, govoreći o prošlosti, kritikovao rad bugarske Državne sigurnosti na koju je pokušavao da svali krivicu za loše odnose u prošlosti, istovremeno pokušavajući i da uspostavi analogiju između njenog i rada jugoslovenske UDB-e.⁵³ Istog dana, istovetnu odluku albanske vlade čuo je i tamošnji jugoslovenski poslanik Predrag Ajtić. Njemu je šef protokola albanskog MIP-a Mislim Kroji saopštio da je odlučeno da prestane da izlazi i da se rastura list jugoslovenskih emigranata u Albaniji, te da je i njihova organizacija koja ga je izdavala ukinuta.⁵⁴ Ajtić je ovu vest primio sa zadovoljstvom, zahvalio se Krojiju i naglasio da ovu odluku smatra pozitivnom i pravim izrazom dobre volje Albanaca.

⁴⁹ DAMSPS, PA, 1954, Mađarska, fasc. 50, dos. 20, Telegram Poslanstva FNRJ u Budimpešti br. 420, Pov. br. 413702, 15. oktobar 1954. godine.

⁵⁰ *Isto*.

⁵¹ DAMSPS, PA, 1954, Istočnovevropske zemlje, fasc. 70, dos. 2, Informacija o raspuštanju organizacija i ukidanju listova IB emigranata u IB zemljama, Pov. br. 17789, 29. oktobar 1954. godine, str. 1.

⁵² DAMSPS, PA, 1954, Bugarska, fasc. 11, dos. 26, Telegram Ambasade FNRJ u Sofiji br. 10, Pov. br. 414002, 26. oktobar 1954. godine.

⁵³ *Isto*.

⁵⁴ DAMSPS, PA, 1954, Albanija, fasc. 1, dos. 23, Zabeleška o razgovoru sa Kroji-em u Ministarstvu inostranih poslova 25. oktobra u 19 časova, Pov. br. 413684.

U isto vreme kada i u Mađarskoj, Bugarskoj i Albaniji, organizacija jugoslovenskih emigranata i njihov list su ukinuti i u Rumuniji, mada tamo do kraja oktobra ništa nije saopšteno o tome. Prema nesumnjivim saznanjima jugoslovenske ambasade u Bukureštu rumunska vlada je naredila ukidanje jugoslovenske emigrantske organizacije, obustavljanje štampanja njihovog lista *Pod zastavom internacionalizma*, ukidanje njihovih emisija na radio-stanicama u Bukureštu i Temišvaru, kao i povlačenje iz prodaje i iz biblioteka svih publikacija sa antijugoslovenskim sadržajem.⁵⁵ U internim partijskim uputstvima CK RRP je od funkcionera i članstva tražio da doprinesu stvaranju „povoljne klime“ u jugoslovensko-rumunskim odnosima i stabilizaciji međusobnih odnosa, između ostalog i prestankom „neprijateljskog tona“ kada je bilo govora o jugoslovenskom režimu i njegovim rukovodiocima.⁵⁶

Bez obzira na to, u Jugoslaviji su bili zadovoljni poslednjim odlukama zemalja „narodne demokratije“ u susedstvu, pogotovo zato što su one označile i stvarni prestanak antijugoslovenske propagande.⁵⁷ S druge strane, i susedi su koristili ovu svoju odluku kao „pokriće“ da od Jugoslavije povremeno traže da interveniše u vezi sa pisanjem ili delatnošću pojedinih listova (*Magyar Szó*) ili političkih činilaca (Ivan Karaivanov).⁵⁸

Obustavljanje antijugoslovenske propagande koja je godinama predstavljala krupnu prepreku u odnosima Jugoslavije sa SSSR-om i zemljama „narodne demokratije“ uopšte, a naročito sa onim susednim koje su zbog svoje geografske blizine bile i najviše eksponirane u višegodišnjoj kampanji preko štampe, radija, letaka, brošura, knjiga i drugih sredstava, bila je jedan od opipljivih rezultata normalizacije međusobnih odnosa, u toku 1953. i 1954. godine. „Zakovitosti“ njenog postepenog nestajanja bile su lako uočljive, kao i u slučaju normalizacije odnosa na drugim poljima međudržavnih odnosa jer su presudni potezi koji su potom doveli do novih faza ublažavanja antijugoslovenske propagande uvek

⁵⁵ DAMSPS, PA, 1954, Istočnoevropske zemlje, fasc. 70, dos. 2, Informacija o raspuštanju organizacija i ukidanju listova IB emigranata u IB zemljama, Pov. br. 17789, 29. oktobar 1954. godine, str. 2. U Beogradu su smatrali da je saopštenje o tome u Rumuniji (kao i u Poljskoj i Čehoslovačkoj) izostalo jer tamo još nije stigao novi jugoslovenski ambasador kome bi to saopštili, budući da je u svim drugim zemljama to saopšteno ambasadorima ili poslanicima a ne nekom od službenika nižeg ranga. S tim u vezi, neobičnim je u DSIP-u smatrana i činjenica da su te odluke u susednim zemljama Istočnog bloka saopštavali sa veoma različitih nivoa, od predsednika vlade u Bugarskoj do šefa protokola u Albaniji.

⁵⁶ *România în organizația Tratatului de la Varșovia 1954–1968*, ed. Gavriil Preda, Petre Opreș, Vol. I, București, 2008, p. 99.

⁵⁷ AJ, KPR, I-3-a, SSSR, k. 170, Poseta državno-partijske delegacije SSSR-a na čelu sa N. S. Hruščovom 26. 5. do 3. 6. 1955, Informativno-politički materijal, Agresivna propaganda vlade Sovjetskog Saveza i vlada istočnoevropskih zemalja protiv Jugoslavije, str. 7.

⁵⁸ AJ, KPR, I-5-b, Mađarska, Zabeleška o razgovoru O. Đikića sa J. Kertesz-om, 18. oktobar 1954. godine, Pov. br. 830 (Koordinaciono odeljenje); AJ, KPR, I-5-b, Bugarska, Telegram Koordinacionog odeljenja Veljku Mićunoviću, Str. pov. br. 52, 22. novembar 1954. godine.

dolazili iz Kremlja. Bez njih, samostalne odluke Budimpešte, Bukurešta, Sofije ili Tirane nisu bile očekivane, pogotovo što u pojedinim zemljama nije ni bilo volje za tim. Prestanak uveredljivog pisanja i govorenja o Jugoslaviji tokom 1953. i 1954. predstavljao je još jedan element koji je bio neophodan da bi se stvorila atmosfera u kojoj je bilo moguće razgovarati o pravim problemima i nerešenim pitanjima u odnosima Jugoslavije i ove grupe suseda. Posle razmene ambasadora i sređivanja stanja na granicama i obustava antijugoslovenske propagande doprinela je da se takva atmosfera uspostavi, čime su stvoreni i preduslovi da se tokom 1955. godine krene u rešavanje ozbiljnijih spornih pitanja. Ova pitanja koja su do tada bila rešena (diplomatsko predstavljanje, granica, propaganda) iako važna, ipak su bila samo posledica poremećenih odnosa u političkoj sferi a nikako njihov uzrok, barem ne 1948. godine.

Summary

Mr Vladimir Lj. Cvetković

The End of the Anti-Yugoslav Propaganda in the Neighboring „Inform-Bureau“ Countries 1953–1954

Key words: *Yugoslavia, countries of „people’s democracy“, normalization of relations, propaganda, USSR*

The cessation of the anti-Yugoslav propaganda that was a serious obstacle in the relations between Yugoslavia and the USSR and countries of „people’s democracy“ in general, and particularly in the relations with those neighboring countries that had been, due to their geographical proximity, the main exponents of the years long propaganda in the press, radio, fliers, brochures, books and other means, was one of the palpable results of the normalization of mutual relations during 1953 and 1954. The inherent logic of its gradual disappearance were easily detectable as they were also in other fields of inter-state relations because the crucial moves that ushered into new phases of toning down of the anti-Yugoslav propaganda always came from the Kremlin. Without them, independent decisions of Budapest, Bucharest, Sofia or Tirana were not to be expected, particularly since in some of these countries no political will for them existed. The Cessation of defamatory writing and speaking about Yugoslavia during 1953 and 1954 was another necessary element for the creation of an atmosphere in which one could talk about real problems and moot questions in the relations between Yugoslavia and these group of neighboring countries.